

Filip Čukljević

KONTEKSTUALIZAM I EKSTERNALIZAM U EPISTEMOLOŠKOJ TEORIJI
MAJKLA VILIJAMSA

APSTRAKT: U ovom radu baviću se odnosom kontekstualističkih i eksternalističkih elemenata unutar epistemološke teorije Majkla Vilijamsa (Michael Williams). Tvrdiću da Vilijams nije jasno prikazao pravu prirodu tog odnosa. Prvo ću ukratko predstaviti Vilijamsovu kontekstualističku teoriju. Zatim ću izložiti prigovor koji Brajan Ribeiro (Brian Ribeiro) upućuje Vilijamsu i prema kojem eksternalizam, a ne kontekstualizam, ima ključnu ulogu u njegovoj teoriji. Ponudiću argumente protiv ovog prigovora. Sa druge strane, suprotno Vilijamsu, tvrdiću da eksternalizam nije nužna posledica kontekstualizma. Vilijamsova teorija predstavlja tek eksternalističku verziju osnovnog kontekstualističkog stanovišta. Moguća je i drugačija, vitgenštajnovska verzija. Naposljetku, pokazaću da Vilijamsova teorija nije očigledno bolja od vitgenštajnovske.

KLJUČNE REČI: kontekstualizam, eksternalizam, znanje, opravdanje, epistemološki realizam

Epistemološki realizam i inferencijalni kontekstualizam

Vilijams smatra da epistemološki realizam i (inferencijalni) kontekstualizam predstavljaju dve kontradiktorne teze o bitnom predmetu epistemologije – našem opažajnom znanju o spoljašnjem svetu.¹ Epistemološki realisti smatraju da naše opažajno znanje o spoljašnjem svetu predstavlja jednu *prirodnu epistemičku vrstu* koja se, kao takva, nalazi u izvesnim objektivnim odnosima prema drugim vrstama znanja. Među tim odnosima najbitniji je odnos *epistemičke primarnosti*. Pretpostavka epistemološkog realizma nam omogućava da govorimo o nekim vrstama iskaza, koji su sadržaj određenih oblika znanja, kao epistemički primarnijim u odnosu na druge.² Vilijams

1 U ovom radu pod „kontekstualizmom” podrazumevaću inferencijalni kontekstualizam, s obzirom na to da neće biti pomena konverzionog kontekstualizma (razlikom između inferencijalnog i konverzionog kontekstualizma bavio sam se u svom završnom master radu, Čukljević, 2014a, str. 7-11). Pored toga, neke osnovne pretpostavke Vilijamsovog inferencijalnog kontekstualizma koje su predstavljene u ovom odeljku izložene su i u mom članku Čukljević, 2014b, str. 65-72.

2 Williams, 1991, str. 115-6, Williams, 1999b, str. 57-8.

ne definiše eksplicitno pojam epistemičke primarnosti. Međutim, ako sledimo Ribeirovo tumačenje Vilijamsove upotrebe tog pojma, možemo ga definisati na sledeći način. Iskazi tipa A su epistemički primarniji u odnosu na iskaze tipa B akko: 1. možemo znati iskaze tipa A a da ne znamo nijedan iskaz tipa B; 2. ne možemo znati nijedan iskaz tipa B a da to ne bude pomoću znanja nekih iskaza tipa A. Ribeiro prvi uslov naziva *tvrdnjom o autonomiji*, a drugi *tvrdnjom o evidencijalnoj zavisnosti*.³ Vilijams smatra da zastupnici tradicionalnog fundamentizma (teorije bazičnih verovanja), kao i skeptik, pretpostavljaju da se naša verovanja mogu razvrstati u dve vrste između kojih postoji odnos epistemičke primarnosti. Te dve vrste čine epistemički bazična i epistemički zavisna verovanja. Epistemički bazična verovanja tiču se sadržaja našeg neposrednog čulnog iskustva, dok se epistemički zavisna verovanja tiču spoljašnjeg sveta i stvari unutar njega.⁴

Teza o epistemičkoj primarnosti prema Vilijamsu nije nešto što se može intuitivno braniti.⁵ Vilijamsovim razlozima za ovu tvrdnju nešto detaljnije sam se bavio u svom završnom master radu.⁶ Ovde je bitno istaći da Vilijams smatra kako data teza predstavlja jednu teorijsku pretpostavku, a ne nešto što je deo našeg preteorijskog shvatanja znanja. Ona potiče otuda što tradicionalni epistemolog, poput skeptika, ne želi da postavi pitanje da li je i kako moguć neki određeni primer opazajnog znanja o spoljašnjem svetu, već da li je i kako to znanje *uopšte moguće*.⁷ Ovo pitanje pretpostavlja da naše opazajno znanje o spoljašnjem svetu predstavlja jednu vrstu, i to ne bilo kakvu. Ukoliko očekujemo teorijsko razumevanje našeg opazajnog znanja o spoljašnjem svetu, kao što to tradicionalni epistemolog i skeptik očekuju, moramo pretpostaviti da postoji neka objektivna, netrivialna osobina koju razni primeri tog znanja dele.⁸ Kako to Vilijams ponekad kaže, naša verovanja o spoljašnjem svetu morala bi biti na izvestan način teorijski integrisana. Ona nisu tematski integrisana, s obzirom na to da se odnose na različite posebne domene (razne naučne discipline) kao i da uključuju primere znanja poput našeg svakodnevnog znanja da sada sedim za stolom, da je sutra ponedeljak itd. koji se teško mogu uvrstiti u neki poseban domen. Zato Vilijams veruje da ona jedino mogu biti epistemološki integrisana – objektivno svojstvo koje naša opazajna verovanja o spoljašnjem svetu dele jeste njihov epistemički status. Epistemički status koja bi ta verovanja delila jeste status epistemičke zavisnosti, što je posledica njihove evidencijalne zavisnosti u odnosu na znanje o sadržaju neposrednog

3 Ribeiro, 2002, str. 574-5.

4 Williams, 2001b, str. 187-8.

5 Williams, 1999b, str. 55-6, Williams, 2001b, str. 189-90.

6 Čukljević, 2014a, str. 13-4.

7 Williams, 1991, str. 89-93, Williams, 1999b, str. 56, Williams, 2001b, str. 191.

8 Williams, 1999b, str. 56-7, Williams, 2001b, str. 191.

čulnog iskustva, koje pak ima privilegovani epistemički status.⁹ Na taj način opažajno znanje o spoljašnjem svetu i znanje o sadržaju neposrednog čulnog iskustva predstavljaju različite *epistemičke* vrste. Pošto je epistemički status verovanja koja pripadaju ovim epistemičkim vrstama nešto što zavisi isključivo od objektivnih, mogli bismo reći *epistemoloških činjenica*, a ne od nekih kontekstualnih faktora – bilo ljudskih bilo nekih drugih – ove epistemičke vrste takođe predstavljaju *prirodne* epistemičke vrste.¹⁰ Pretpostavka o postojanju ovakvih vrsta upravo je glavna postavka epistemološkog realizma.

Kontekstualisti poput Vilijamsa odbacuju pretpostavku epistemološkog realizma. Kao razloge za to odbacivanje, Vilijams navodi da ta pretpostavka nužno vodi ka skeptičkom zaključku – pošto se jaz između iskustvenog znanja i opažajnog znanja o spoljašnjim stvarima ne može na odgovarajući način premostiti kad se jednom prihvati – a pored toga ne predstavlja ni naročito verodostojno tumačenje naše stvarne, svakodnevne epistemičke prakse. Glavna teza kontekstualizma je da van određenog konteksta nijedno verovanje nema nikakav epistemički status.¹¹ Drugim rečima, ne postoje nikakve prirodne epistemičke vrste. U zavisnosti od konteksta, određena verovanja neće se moći dovoditi u pitanje, dok će ostala verovanja iziskivati opravdanje, bilo pozivanjem na neka druga verovanja bilo na neki drugi način. Koja se tačno verovanja neće moći dovoditi u pitanje, a koja će biti predmet mogućeg sporenja i na koji način će ona moći da se opravdaju zavisi od faktora koji određuju dati kontekst. Vilijams navodi pet vrsta takvih faktora. To su *semantički, metodološki, dijalektički, ekonomski i situacioni* faktori. Među tim faktorima istaknuto mesto zauzimaju ono što Vilijams naziva *metodološkim nužnostima*, koje spadaju u metodološke faktore.¹² Razlozima zašto Vilijams naročito ističe metodološke faktore više sam se bavio u svom završnom master radu.¹³ Ovde je dovoljno reći da teza epistemološkog realizma predstavlja metodološku nužnost tradicionalne epistemologije i da je prema Vilijamsu upravo ona glavni krivac za neminovni skeptički zaključak. Stoga ću se ovde ograničiti na razmatranje metodoloških faktora.

Šta su tačno metodološke nužnosti? Za (inferencijalne) kontekstualiste naročito su bitne promene konteksta koje se sastoje u promeni *tematske oblasti* kojom se bavimo, gde se sa tom tematskom oblašću povezuje određeni tip istraživanja, recimo, za oblast fizičkih događaja fizika, za oblast istorijskih istorija, itd.¹⁴ Ako bavljenje istorijom, fizikom i sl. shvatimo kao različite kontekste, očito je da razlika između tih konteksta

9 Williams, 1991, str. 114-21, Williams, 1999b, str. 57-8, Williams, 2001b, str. 192-3.

10 Williams, 1999b, str. 57-8, Williams, 2001b, str. 192-3.

11 Williams, 1991, str. 119, Williams, 2001b, str. 193-4.

12 Cf. Williams, 2001b, str. 159-62.

13 Čukljević, 2014a, str. 9-10.

14 Williams, 2004a, str. 319.

nije u tome što su u jednom kontekstu epistemički standardi viši u odnosu na drugi; ti standardi su prosto različiti i kao takvi ne mogu se upoređivati u pogledu strogosti.¹⁵ Da bi došlo do promene jednog ovakvog konteksta mora se dogoditi promena u samoj prirodi našeg istraživanja. To se dešava izmenom nekih bitnih pretpostavki koje određuju prirodu našeg istraživanja. Te pretpostavke su upravo ono što Vilijams naziva metodološkim nužnostima. Metodološke nužnosti su pretpostavke koje moramo prihvatiti kako bismo se uopšte upustili u određeno istraživanje i koje, kada ih prihvatimo, usmeravaju naše istraživanje u odgovarajućem smeru.¹⁶ Tako u slučaju istorije iskazi poput „Istorijska dokumentacija nije potpuno pogrešna” i „Svet nije nastao pre pet minuta” predstavljaju metodološke nužnosti koje moramo prihvatiti kako bismo uopšte istraživali istorijske događaje. To ne znači da oni moraju biti istiniti, ali ako njih dovedemo u pitanje onda se više prosto ne bavimo tom tematskom oblašću. Kako to Vilijams ponekad ističe, kada sumnjamo u ovakve iskaze ne menjamo *nivo ispitivanja* date tematske oblasti, već pre *ugao ispitivanja* te oblasti. Nećemo uvoditi strožije epistemičke standarde niti se baviti istorijom epistemički odgovornije ako posumnjamo u to da Zemlja nije nastala pre pet minuta. Tada se prosto više nećemo baviti istorijom, već nečim drugim kao što je, eventualno, epistemološki problem skepticizma.¹⁷

Ovakvo shvatanje načina i faktora koji određuju kontekst Vilijams dopunjuje svojim određenjem znanja i strukture opravdanja. On zastupa donekle modifikovanu standardnu analizu znanja, prema kojoj je znanje istinito opravdano verovanje.¹⁸ Ona je modifikovana time što Vilijams razlikuje dva aspekta opravdanja, *epistemičku odgovornost* i *adekvatnu zasnovanost*.¹⁹ Epistemička odgovornost tiče se prava osobe na neko verovanje, tj. svega onoga što bi osoba trebalo da učini kako bi stekla i očuvala pravo na to verovanje. Adekvatna zasnovanost tiče se pouzdanosti metoda na osnovu kojeg je stečeno neko verovanje. Metod mora biti takav da čini verovanje verovatno istinitim. Prema Vilijamsovom mišljenju, oba ova aspekta opravdanja potrebna su za znanje. Ne bismo rekli da neko poseduje znanje ako je verovanje stekao zahvaljujući metodi u čiju pouzdanost – makar taj metod bio *de facto* pouzdan – ta osoba ima dobre razloge da sumnja. Ignorisanje takvih razloga bi predstavljalo epistemički neodgovorno ponašanje. Takođe, ne bismo rekli da neko poseduje znanje ako je verovanje stekao zahvaljujući nepouzdanom metodi, iako osoba taj metod koristi na epistemički potpuno odgovoran način, to jest, ima dobre razloge da ga smatra pouzdanim. U takvim okolnostima, verovanje ne bi bilo adekvatno zasnovano.²⁰

15 Ibid., str. 319.

16 Ibid., str. 332-3.

17 Williams, 2001a, str. 22, Williams, 2004b, str. 466-7.

18 Williams, 2001b, str. 23.

19 Williams, 1999a, str. 187, Williams, 2001b, str. 21-2.

20 Williams, 1999a, str. 186-7, Williams, 2001b, str. 21-3.

Ključno u Vilijamsovom shvatanju ova dva aspekta opravdanja jeste da ni epistemička odgovornost ni adekvatna zasnovanost ne iziskuju uvek posedovanje odgovarajuće evidencije. Ponekad epistemička odgovornost zaista zahteva posedovanje odgovarajuće evidencije, kao kada smo suočeni sa odgovarajućom kontraevidencijom. Slično važi i za adekvatnu zasnovanost. Međutim, u mnogim slučajevima posedovanje odgovarajuće evidencije nije neophodno za opravdanje. Vilijams smatra da opravdanje, po pravilu, strukturalno uključuje elemente koji se *podrazumevaju* i elemente koji su predmet *izazova* (osporavanja).²¹ Postoje verovanja – među koja spadaju ona koja se tiču tzv. murovskih iskaza – za koja se u normalnim okolnostima podrazumeva da ih prihvatamo na epistemički odgovoran način. Potreba za navođenjem odgovarajuće evidencije u prilog tih verovanja javlja se samo u posebnim okolnostima, onda kada smo suočeni sa dobrim razlozima da posumnjamo u njih. Kada takvih izazova nema, za opravdanost verovanja dovoljno je da smo ga stekli zahvaljujući pouzdanom metodu.²²

Osim toga što smatra da na ovakav način možemo posedovati znanje o spoljašnjem svetu, Vilijams tvrdi da isto tako možemo znati i da skeptičke hipoteze nisu realizovane. Negacije skeptičkih hipoteza imaju status metodoloških nužnosti u okviru raznih tipova istraživanja u koja se upuštamo. S obzirom na to, kao i na način na koji Vilijams opisuje strukturu opravdanja, u svakodnevnim kontekstima podrazumevamo odgovarajuće metodološke nužnosti i epistemički odgovorno verujemo u njihovu istinitost. Ako su, povrh toga, ta naša verovanja adekvatno zasnovana i istinita, ona predstavljaju znanje.

Ribeirov prigovor Vilijamsu i odgovor

Ovde ću u osnovnim crtama izložiti prigovor koji Ribeiro upućuje Vilijamsu. Prigovor se sastoji u nalaženju izvesnih tvrdnji kod Vilijamsa koje, prema Ribeiro, nisu međusobno saglasne.

Kao prvo, Ribeiro navodi Vilijamsovu tvrdnju da se njegov odgovor skeptiku sastoji u tome da pokaže kako skeptički argument ne počiva na nečemu što je *intuitivno* prihvatljivo, već na izvesnim *teorijskim* pretpostavkama. Vilijamsov odgovor predstavlja, po njegovim rečima, *teorijsku verziju dijagnostičkog* odgovora skeptiku, koja se zasniva na pronalaženju dubljih, teorijskih pretpostavki skeptičkog argumenta koje nisu nužno deo našeg svakodnevnog, zdravorazumskog shvatanja znanja.²³ Osnovna teorijska pretpostavka koju skeptik prihvata je, kao što smo već primetili, epistemološki realizam.

21 Williams, 1999a, str. 188-9, Williams, 2001b, str. 25.

22 Williams, 2001b, str. 25.

23 Ribeiro, 2002, str. 573-4, Williams, 1991, str. xv-xviii.

Ribeiro se fokusira na relaciju epistemičke primarnosti koja predstavlja bitan deo ideje epistemološkog realizma. On smatra da ukoliko epistemološki realizam – koji on praktično poistovećuje sa tezom o epistemičkoj primarnosti, koristeći termin „epistemološki realizam” samo jednom – ne predstavlja intuitivnu već teorijsku pretpostavku, onda mora postojati nekakva alternativna pretpostavka. U suprotnom, pretpostavka epistemološkog realizma je intuitivna, jer predstavlja jedinu raspoloživu opciju.²⁴

Koje alternativno stanovište Vilijams onda nudi? Ako se znanje o spoljašnjem svetu ne izvodi iz znanja o neposrednom sadržaju iskustva, odakle nam to znanje?²⁵

Ribeiro prvo odbacuje mogućnost da se Vilijams može pozvati na neko vitgenštajnovsko, neepistemičko shvatanje tzv. *verovanja okvira* koja na izvestan način omogućavaju našu saznavnu praksu i time opažajno znanje o spoljašnjem svetu, ali koja sama nisu opravdana niti zahtevaju opravdanje.²⁶ Ribeiro se poziva na Vilijamsovu tvrdnju da shvatanje prema kojem verovanja okvira izražavaju činjenice prema kojima nemamo epistemički odnos predstavlja samo posredan način da se složimo sa skeptikom. Ovo predstavlja slučaj onoga što Vilijams naziva *epistemologovom dilemom*. Prema toj dilemi, epistemolog se može odmah složiti sa skeptikom ili pokušati da odgovori skeptiku tako što će odbaciti odbaci neke bitne pretpostavke našeg preteorijskog, svakodnevnog shvatanja znanja. Vilijams smatra da je važan deo našeg preteorijskog shvatanja znanja pretpostavka da verovanja okvira za svoj predmet imaju iskaze koji izražavaju činjenice, zbog čega moramo imati epistemički odnos prema njima. Poricanje toga predstavljalo bi po Vilijamsu preveliki ustupak skeptiku.²⁷

Zar ne postoji neko gledište suprotno epistemološkom realizmu koje bi Vilijams mogao da ponudi? Prema Ribeirovom mišljenju, eksternalistička teorija takođe nije opcija za Vilijamsa. Vilijams eksplicitno tvrdi kako se eksternalizam može zastupati tek nakon što se ponudi zadovoljavajuća kontekstualistička dijagnoza skeptičkog problema.²⁸

Da sumiramo: Vilijams mora da ponudi stanovište drugačije od epistemološkog realizma. Vitgenštajnovsko shvatanje verovanja okvira i eksternalizam nisu opcije – sam Vilijams poriče da ove teorije mogu imati tu ulogu. Međutim, u tom slučaju ne vidi se koju tačno alternativnu poziciju Vilijams nudi. Njegova kontekstualistička teorija koju smo izložili u prethodnom odeljku sadrži neke izrazito eksternalističke

24 Ribeiro, 2002, str. 577.

25 Treba napomenuti da Ribeiro govori o „empirijskom” i „iskustvenom” znanju umesto o „opažajnom znanju o spoljašnjem svetu” i „znanju o neposrednom sadržaju čulnog iskustva”, što može biti zbunjujuće. Zato ću se držati ove druge distinkcije koju sam i do sada koristio. Cf. Ibid., str. 575.

26 Ovde takođe treba istaći da umesto o vitgenštajnovskom shvatanju verovanja okvira Ribeiro govori o „već postojećim verzijama kontekstualizma”, ali je više nego očigledno da se pod tim podrazumevaju verzije ovog Vitgenštajnovog shvatanja. Ibid., str. 575-6.

27 Williams, 1991, str. xix, 22, 28, 157-60.

28 Ribeiro, 2002, str. 576-7, Williams, 1991, str. xx.

elemente, pa kao takva takođe nije adekvatna opcija. Stoga nije jasno na osnovu čega Vilijams tvrdi da pretpostavka epistemološkog realizma nije intuitivno prihvatljiva.

Da stvar bude gora, Ribeiro smatra da sam Vilijams na par mesta gotovo priznaje da je eksternalizam zapravo tražena alternativna pretpostavka, pa da na taj način protivreći samom sebi. Vilijams sa jedne strane poistovećuje tezu o epistemičkoj primarnosti sa (supstantivnim) fundamentizmom, dok sa druge strane izjednačava (supstantivni) fundamentizam i internalizam.²⁹ Ukoliko prihvatimo tranzitivnost identiteta, Vilijams praktično poistovećuje epistemološki realizam sa internalizmom. S obzirom na to da je suprotnost internalizmu eksternalizam, ispada da je suprotnost epistemološkom realizmu upravo eksternalizam. Štaviše, Vilijams tvrdi da je izbor između fundamentizma i eksternalizma neizbežan, što izgleda kao još jedno priznanje optužbe za koju ga Ribeiro tereti.³⁰ Na kraju, tu je i sama Vilijamsova epistemološka teorija, čiji izrazito eksternalistički elementi izgleda da samo dodatno potvrđuju opravdanost Ribeirovih optužbi.

Uprkos svemu ovome, mislim da Ribeirov prigovor ne stoji, i to iz dva razloga. Prvi razlog je taj što Ribeiro u svojoj kritici Vilijamsovog odbacivanja epistemološkog realizma u potpunosti zanemaruje pojam prirodnih epistemičkih vrsta. On ni na jednom mestu ne pominje taj pojam, fokusirajući se isključivo na ideju epistemičke primarnosti. To predstavlja krupan propust u tumačenju Vilijamsovog stanovišta. Pojam epistemološkog realizma, poput pojma epistemičke primarnosti, ne može se razumeti bez pojma prirodnih epistemičkih vrsta. Ovo nije tek usputni previd sa Ribeirove strane, već nešto što bitno utiče na ubedljivost njegovog prigovora.

Kao prvo, način na koji on zahteva od Vilijamsa da ponudi pretpostavku suprotnu od epistemološkog realizma posledica je zanemarivanja pojma prirodnih epistemičkih vrsta. Ribeiro smatra da bi takva pretpostavka trebalo da, poput samog epistemološkog realizma, objasni kako je naše znanje o spoljašnjem svetu *uopšte moguće*. Međutim, Vilijams smatra da se odbacivanje epistemološkog realizma, između ostalog, sastoji u odbacivanju ovog pitanja. Ukoliko se već ne pretpostavi da je naše znanje o spoljašnjem svetu jedna prirodna epistemička vrsta nedostatak teorijskog razumevanja tog znanja neće predstavljati problem. Zato je pogrešno očekivati od Vilijamsovog alternativnog stanovišta da pruži odgovor na to pitanje.

Pored toga, ignorisanje pojma prirodnih epistemičkih vrsta navodi Ribeira da zanemari moguću ulogu istinski kontekstualističkih elemenata koji se mogu naći kod Vilijamsa – poput zavisnosti epistemičkog statusa verovanja od konteksta – u konstituisanju traženog stanovišta. Umesto da razmotri kontekstualnu zavisnost toga da li verovanje iziskuje da bude opravdano pomoću neke epistemičke procedure, ili se pak ne može dovoditi u pitanje pošto konstituiše odgovarajući istraživački okvir, Ribeiro

29 Ribeiro, 2002, str. 579, Williams, 1991, str. 114, 218, 323, 348.

30 Ribeiro, 2002, str. 585, Williams, 1991, str. 321.

se fokusira na epistemički status verovanja koja se ne pravdaju pomoću drugih verovanja, tumačeći ih maltene kao jednu prirodnu epistemičku vrstu. On se pita da li Vilijams smatra da su ta verovanja opravdana na neki eksternalistički način, ili da ona uopšte nemaju epistemički status (tj. da predstavljaju vitgenštajnovska verovanja okvira). U odgovoru na ovo pitanje Ribeiro vidi glavnu karakteristiku alternativnog gledišta koje Vilijams nudi.

Na osnovu ovoga čini se da Ribeiro zapravo očekuje od Vilijamsa da ponudi alternativnu prirodnu epistemičku vrstu. Umesto znanja ili verovanja o neposrednom sadržaju čulnog iskustva, izgleda kao da Ribeiro smatra da Vilijams nudi jednu drugu vrstu znanja ili verovanja. Ta verovanja nisu opravdana pomoću sebe samih ili pomoću sadržaja odgovarajućeg iskustva, već na neki eksternalistički način, ili pak uopšte nisu opravdana (niti zahtevaju opravdanje). Međutim, očekivati ovako nešto od Vilijamsa znači ne razumeti ispravno njegovo shvatanje epistemološkog realizma.

Premda Ribeiro ima pogrešna očekivanja od Vilijamsovog stanovišta, u jednom je sigurno u pravu. Potrebno je jasno izložiti to stanovište. Sam Vilijams ne čini to dovoljno jasno. Eksternalistički elementi njegovog kontekstualizma – pre svega, tvrdnja da na eksternalistički način možemo znati metodološke nužnosti, što uključuje i znanje o tome da skeptičke hipoteze nisu realizovane – onemogućavaju toj poziciji da zadovolji njegov sopstveni kriterijum kako bi bila adekvatni takmac epistemološkom realizmu.

Ukoliko, pak, izostavimo te elemente Vilijamsovog kontekstualizma, šta nam preostaje? Kako bismo dali odgovor na ovo pitanje, mora nam u potpunosti biti jasno šta se može i šta bi trebalo očekivati od traženog gledišta. Tako dolazimo do drugog razloga zbog kojeg smatram da Ribeirov prigovor ne stoji. Ribeiro očekuje previše od Vilijamsove alternativne pretpostavke, i to ne samo u onom smislu u kojem smo videli da to čini u prethodnom pasusu. Epistemološki realizam je jedna *teorijska pretpostavka*, a ne *teorija*. Shodno tome, ni njegova suprotnost ne bi trebalo da bude teorija, već samo jedna teorijska pretpostavka.

Prema epistemološkom realizmu, postoje prirodne epistemičke vrste između kojih postoji odnos epistemičke primarnosti. Sama ta pretpostavka nam ne kaže ni kako tačno izgledaju verovanja koja za svoj predmet imaju neposredni sadržaj čulnog iskustva, niti da li su ona opravdana pomoću sebe samih, ili pak pomoću nekih nepropozicionalnih stanja. Pored toga, ne kaže se ništa o tome na koji tačno način se opažajno znanje o spoljašnjem svetu pravda pomoću prethodnog tipa znanja – da li je u pitanju dedukcija, indukcija ili nešto treće. Postoje razni odgovori na ova pitanja, i njih zastupaju predstavnici različitih fundamentalističkih teorija.

S obzirom na ovo, razložno je očekivati da teorijska pretpostavka koja je konkurent epistemološkom realizmu pokreće mnoga bitna pitanja na koja sama ne pruža odgovore. Davanje tih odgovora je zadatak za teorije koje prihvataju tu alternativnu pretpostavku. Sama ta pretpostavka treba samo da izloži alternativnu skicu znanja i

opravdanja u kojoj neće biti mesta za prirodne epistemičke vrste i epistemičku primarnost.

Kako dakle izgleda alternativna pretpostavka? Ono svakako sadrži bitne elemente Vilijamsove kontekstualističke teorije. Prema toj teorijskoj pretpostavci, verovanje nema nikakav epistemički status van određenog konteksta. Možemo reći da u svakom kontekstu postoje verovanja koja tvore taj kontekst i usmeravaju naša istraživanja u određenom smeru, pa da ih stoga ne možemo dovoditi u pitanje, i ostala verovanja koja su predmet mogućeg sporenja. Koja su to verovanja zavisi od konteksta, a od konteksta zavisi i na koji način se verovanja koji su mogući predmet sporenja mogu opravdati. Među verovanjima koja određuju dati kontekst spadaju odgovarajuće metodološke nužnosti, kao i murovski truizmi poput „Ovo je ruka”, „Ja postojim”, itd. Sledeći Vilijamsa, neću poistovetiti ova dva tipa verovanja. Ipak, treba primetiti da se te dve klase verovanja preklapaju. Možemo reći da su metodološke nužnosti izraz metodoloških, a murovski truizmi semantičkih faktora koji određuju kontekst, kao i da prvi predstavljaju poseban slučaj ovih drugih faktora. Kao što Vilijams primećuje, ne postoji oštra razlika između tih faktora.³¹

Ključna razlika u odnosu na Vilijamsovu kontekstualističku poziciju je nedostatak nekih eksternalističkih elemenata. Prema ovom gledištu, to što neko verovanje određuje dati kontekst ne znači da se ono podrazumeva *kao opravdano* u tom kontekstu. Odnosno, ne kaže se ništa o tome da li to verovanje ima epistemički status u tom kontekstu, ili je pak naš odnos prema tom verovanju u datom kontekstu neepistemički. Takođe, ne kaže se ništa ni o tome da li je za opravdanost verovanja koja su mogući predmet sporenja u određenom kontekstu ponekad dovoljno to da smo ih stekli pomoću pouzdanog metoda, ili pak ona uvek zahtevaju nekakvu evidenciju i razloge.

Na taj način ovo alternativno gledište se ne obavezuje na Vilijamsov stav da prema metodološkim nužnostima imamo epistemički odnos i da je (bar ponekad) moguće znanje bez evidencije. Analogno epistemološkom realizmu, ne nudi se teorija o tome odakle verovanjima koja se ne pravdaju pomoću drugih verovanja takav status. Epistemološki realizam nam ne kaže na osnovu čega su opravdana verovanja o neposrednom sadržaju čulnog iskustva – gledište koje je suprotno od ove ideje nam ne kaže da li uopšte imamo epistemički stav prema verovanjima koja se u određenom kontekstu ne mogu dovesti u pitanje.

Pored toga, epistemološki realizam ostavlja nerazjašnjen tačan način opravdanja naših opazajnih verovanja o spoljašnjem svetu pomoću verovanja o neposrednom sadržaju našeg iskustva. Slično tome, dato gledište nam ne kaže na koji tačan način se verovanja koja su predmet mogućeg sporenja mogu opravdati i koju tačno ulogu verovanja koja se podrazumevaju imaju u njihovom opravdanju. Pronalaženje odgovora na sva ova pitanja zadatak je raznih fundamentalističkih, tj. kontekstualističkih teorija, a ne njihovih osnovnih teorijskih pretpostavki.

31 Williams, 2001b, str. 159-60.

Smatram da ovo predstavlja zadovoljavajući odgovor na Ribeirov prigovor. Adekvatan rival epistemološkom realizmu je *kontekstualizam* – teorijska pretpostavka koja se ne poziva na prirodne epistemičke vrste i epistemičku primarnost, već ističe kontekstualnu zavisnost verovanja koja se ne mogu dovesti u pitanje i onih koji su predmet mogućeg sporenja. Takva teorijska pretpostavka ne sadrži neželjene vitgenštajnovske ili eksternalističke elemente, pošto ne nudi odgovore na pitanja koji bi je mogli obavezati na tako nešto. Međutim, razne kontekstualističke teorije svakako će sadržati te elemente kako bi odgovorile na pitanja koja data pretpostavka pokreće.

Vilijamsova verzija kontekstualizma predstavlja jednu takvu teoriju. Ova teorija sadrži neke izrazito eksternalističke elemente. Međutim, moguća je i drugačija kontekstualistička teorija, koju ću nazvati *vitgenštajnovskom*. Prema toj teoriji, odnos koji imamo prema metodološkim nužnostima i murovskim truizmima u odgovarajućim kontekstima nije epistemički, već neepistemički. U ostatku ovog rada pokazaću kako nije očigledno zašto bismo pre prihvatili Vilijamsovu verziju kontekstualizma, a ne vitgenštajnovsku.

Vilijamsov i vitgenštajnovski kontekstualizam

Na početku ovog odeljka valja istaći da stanovište koje nazivam vitgenštajnovskim kontekstualizmom ne pretenduje na to da predstavlja interpretaciju samog Ludviga Vitgenštajna (Ludwig Wittgenstein), kao što bi to do sada već trebalo da bude jasno, premda sadrži mnoge elemente koji se svakako mogu pronaći kod njega. Ono što bi takođe trebalo da bude jasno jeste da vitgenštajnovski kontekstualizam ne pruža odgovor skeptiku koji Vilijams smatra vitgenštajnovskim. Vilijams vitgenštajnovski odgovor skeptiku shvata kao terapeutsku verziju dijagnostičkog tipa odgovora koja osporava smislenost određenih tvrdnji u okviru skeptičkog argumenta. Tim tipom odgovora više sam se bavio u svom završnom master radu.³²

Vitgenštajnovski kontekstualizam je verzija teorijskog tipa odgovora – tačnije, onog kontekstualističkog. Poput Vilijamsovog kontekstualizma, ovo stanovište dopušta skeptiku da uslovno bude u pravu, unutar svog konteksta, ali odbacuje osnovnu pretpostavku tog konteksta – epistemološki realizam – i na taj način rešava skeptički problem. Naposljetku, potrebno je naglasiti da mi cilj u ovom odeljku nije da pokažem kako je vitgenštajnovski kontekstualizam bolja teorija od Vilijamsovog kontekstualizma. Cilj mi je samo da pokažem kako Vilijamsova kontekstualistička teorija nije očigledno prihvatljivija od svog vitgenštajnovskog rivala.

Videli smo koji je osnovni Vilijamsov prigovor vitgenštajnovskom shvatanju verovanja okvira. Takvo shvatanje suočava se sa epistemologovom dilemom. Međutim, ovde se mora imati u vidu ono što je rečeno u prethodnom pasusu. Vitgenštajnovski

32 Čukljević, 2014a, str. 5-6.

kontekstualizam pruža kontekstualistički odgovor skeptiku, ne standardni vitgenštajnovski. S obzirom na to da je glavna Vilijamsova zamerka vitgenštajnovskom shvaćanju verovanja okvira – epistemologova dilema – to da ono ne pruža adekvatan odgovor skeptiku,³³ suočavamo se sa sledećim pitanjem: ima li ta zamerka snagu i kada se vitgenštajnovsko shvaćanje ne koristi kao odgovor skeptiku, već kada služi za razvijanje jedne teorijske pretpostavke koja, pak, predstavlja odgovor skeptiku?

Jedini prigovor za koji smatram da se može izvesti iz Vilijamsove kritike standardnog vitgenštajnovskog odgovora skeptiku jeste sledeći. Bitan deo našeg preteorijskog shvaćanja znanja je taj da metodološke nužnosti i murovski truizmi (tj. verovanja okvira) kao predmet imaju iskaze koji izražavaju *činjenice*, a prema činjenicama moramo imati *epistemički odnos*; otuda, ako ta verovanja izražavaju činjenice, nemoguće je da prema njima nemamo epistemički odnos, već neki neepistemički, praktični stav izvesnosti. Prema vitgenštajnovskom kontekstualizmu koji nastojim da razvijem, razni zdravorazumski i naučni truizmi koje tretiramo kao činjenice to i jesu. Treba istaći kako sam Vilijams smatra da verovanja okvira imaju kako *deskriptivnu*, tako i *normativnu* komponentu – deskriptivnu, pošto izražavaju činjenice; normativnu, zbog njihovog statusa metodoloških (ili semantičkih) nužnosti. Zbog toga Vilijams ne može zameriti vitgenštajnovskom kontekstualizmu to što prihvata da su metodološke nužnosti i murovski truizmi činjenice i da istovremeno imaju normativni status.

Jedino rešenje za pobornika vitgenštajnovskog kontekstualizma jeste da odbaci pretpostavku da prema *činjenicama*, pa stoga i verovanjima okvira, moramo imati *epistemički* odnos. Ova pretpostavka ne izgleda kao nešto samoočigledno. Neko ko je odbacuje ne čini se kao da upada u očitu samoprotivrečnost. Stoga, ako zastupamo ovu pretpostavku moramo ponuditi izvesno opravdanje za nju. Na koji način Vilijams, koji je prihvata, može braniti ovu pretpostavku?

Mislim da pozivanje na naše preteorijsko shvaćanje znanja teško da može pomoći Vilijamsu. Da li prema tom shvaćanju stvarno pretpostavljamo da prema verovanjima okvira moramo imati *epistemički* odnos? Ova verovanja u svakodnevnoj praksi svakako prihvatamo kao nešto neupitno i nešto što ne zahteva opravdanje, ali vitgenštajnovski kontekstualizam objašnjava ove njihove karakteristike, i to na neepistemički način. Ukoliko se Vilijams ovde pozove na mogućnost slučajeva u kojima ta verovanja nisu predmet mogućeg sporenja, a neko ipak (smisleno) tvrdi kako ima znanje o njima, vitgenštajnovski kontekstualista će odgovoriti da upotreba termina „znati” u tom slučaju predstavlja *logički uvid* u (normativni) status koja ta verovanja poseduju, a ne *izraz epistemičkog odnosa* prema tim verovanjima. Odnosno, ovim putem se podsećamo na činjenicu da ta verovanja – da upotrebimo još jedan Vitgenštajnov termin – *čvrsto stoje* za nas, da su neupitna u datom kontekstu i da omogućuju tip istraživanja u koji se upuštamo. Sam Vitgenštajn dopušta i ističe mogućnost ovakvih slučajeva.³⁴

33 Williams, 1991, str. 157-60.

34 Cf. Vitgenštajn, 1989, 57-9.

Stoga smatram da je naše preteorijsko shvatanje odnosa koji imamo prema verovanjima okvira najbolje opisati na sledeći način. Ta verovanja su nešto što se u svakodnevnim kontekstima *ne dovodi u pitanje*, iako naizgled imaju istu formu kao i ostala empirijska verovanja koja su mogući predmet sporenja. Štaviše, mogli bismo reći da se prema našem svakodnevnom shvatanju znanja ta verovanja, u odgovarajućim slučajevima, *s pravom* ne dovode u pitanje. Ovo predstavlja jedan naročiti epistemički fenomen koji je još pre Vilijamsa (pa i Vitgenštajna) uočio Džordž Edvard Mur (George Edward Moore).³⁵ Kao takav, ovaj fenomen zahteva određeno teorijsko objašnjenje. Mur i Vilijams nude određena objašnjenja, tvrdeći kako prema tim verovanjima ipak imamo nekakav epistemički odnos. Međutim, na osnovu postojanja samog ovog fenomena ne sledi da mi prema verovanjima okvira imamo epistemički odnos. Vitgenštajnovski kontekstualizam objašnjava zašto u svakodnevnim kontekstima s pravom ne dovodimo u pitanje ta verovanja – zbog njihovog posebnog normativnog statusa i značaja za našu jezičku i saznavnu praksu – pritom se ne pozivajući na pretpostavku da prema njima imamo epistemički odnos. Zbog svega ovoga smatram da ćemo teško dokazati da imamo epistemički odnos prema verovanjima okvira pozivajući se *isključivo* na naše preteorijsko shvatanje znanja. Ono nam ne kaže ništa o tome da li prema datim verovanjima imamo epistemički ili neepistemički odnos, već samo da oni imaju poseban status koji im garantuje to da nismo skloni da ih preispitujemo. Da bi Vilijamsova kritika bila opravdana potrebno je dodatno teorijsko razmatranje.

To dodatno teorijsko razmatranje može se rekonstruisati na osnovu nekih Vilijamsovih opaski o vitgenštajnovskom shvatanju verovanja okvira i principu deduktivne zatvorenosti znanja.³⁶ Vilijams bi mogao da rasuđuje na sledeći način. Prvo, složiće se sa vitgenštajnovskim kontekstualistom da postoje mnogi empirijski iskazi koje znamo, poput „Kosovska bitka odigrala se 1389. godine”. Ono što takođe znamo je da, ako je taj iskaz istinit, onda je istinit i iskaz „Svet je stariji od pet minuta”. Ukoliko prihvatimo princip deduktivne zatvorenosti znanja, znaćemo i ovaj iskaz i stoga ćemo imati *epistemički odnos* prema njemu, a ne *neepistemički*. Postoje razni ovakvi kondicionalni iskazi, u kojima je antecedens određeni iskaz o spoljašnjem svetu koji znamo a konsekvens odgovarajuća metodološka nužnost ili murovski truizam. Jedini način da vitgenštajnovski kontekstualista odgovori na ovaj prigovor, reći će Vilijams, jeste da *negira* princip deduktivne zatvorenosti znanja. S obzirom na široku prihvaćenost ovog principa to bi predstavljalo značajan problem za vitgenštajnovskog kontekstualistu.

Smatram da se na prethodni prigovor ne mora, i da ne bi trebalo, odgovoriti na ovakav način. Vitgenštajnovski kontekstualista može prihvatiti pomenuti princip.³⁷

35 Cf. Moore, 1939.

36 Cf. Williams, 1991, str. 321-2.

37 Endi Hamilton (Andy Hamilton) bi verovatno bio suprotnog mišljenja, s obzirom na to da sugerise da Vitgenštajn zapravo odbacuje princip deduktivne zatvorenosti znanja. Ipak, Hamilton nije baš najsigurniji – niti najjasniji – po tom pitanju. Cf. Hamilton, 2014, str. 207-208.

On bi odbacio pretpostavku da *znamo* kondicionalna verovanja koja ga dovode u problematičnu situaciju, tačnije da uopšte imamo *epistemički* odnos prema njima u odgovarajućim kontekstima. Ovo može u prvi mah izgledati čudno i neprihvatljivo, no ne vidi se zašto bi nekoga kome se čini plauzibilnim da prema konsekvensima tih verovanja nemamo epistemički odnos trebalo da uopšte čudi što prema navedenim kondicionalnim verovanjima nemamo epistemički odnos. Vitgenštajnovski kontekstualista bi rekao da prema ovim kondicionalnim verovanjima nemamo epistemički odnos *iz istih razloga* zbog kojih taj odnos nemamo prema metodološkim nužnostima i murovskim truizmima. Odnosno, kada bismo posumnjali u takvo kondicionalno verovanje ne bismo razumeli prirodu istraživanja u koje se naizgled upuštamo, ili pak ne bismo razumeli značenje nekih izraza koje koristimo (a vrlo moguće ni jedno ni drugo). Ukoliko pomislimo da je moguće da se Kosovska bitka odigrala 1389. godine, a da svet nije postojao pre više od pet minuta, nije jasno da li razumemo prirodu istorijskog istraživanja, a verovatno ni značenje reči koje koristimo. Naravno, mi možemo imati epistemički odnos prema datim kondicionalnim iskazima u kontekstima u kojima njihov konsekvens ne funkcioniše kao metodološka nužnost ili murovski truizam, kao što je to slučaj sa visoko apstraktnim tradicionalno epistemološkim kontekstom.

Mislim da ovakav potez vitgenštajnovskog kontekstualiste ne ide protiv našeg preteorijskog shvatanja znanja. Princip deduktivne zatvorenosti znanja uglavnom se smatra intuitivnim jer se često koristi u našoj svakodnevnoj epistemičkoj praksi. Ali, izgleda malo verovatno da u svakodnevnoj epistemičkoj praksi koristimo ovakva kondicionalna verovanja kako bismo došli do znanja stvari poput „Svet je stariji od pet minuta” i sl. Taj princip pre koristimo u slučajevima kada imamo bitno *složeniji* antecedens i *informativniji* konsekvens. Takvi su npr. slučajevi kada konjunkcija raznoraznih opštih i posebnih empirijskih iskaza implicira da je Pera ubica, ili kada konjunkcija raznih matematičkih teorema implicira neku novu teoremu. Ovo su slučajevi u kojima će nas teško neko optužiti za nerazumevanje prirode istraživanja kojim se bavimo ili značenje izraza koje koristimo ukoliko posumnjamo u istinitost datih kondicionalnih verovanja. Zapravo, mogućnost greške u ovim slučajevima sastavni je deo datih istraživanja. Zato vitgenštajnovski kontekstualista može reći da prema takvim kondicionalnim iskazima *imamo* epistemički odnos. Ali iz ovoga ne sledi da prema problematičnim kondicionalnim verovanjima imamo epistemički odnos u odgovarajućim kontekstima. S obzirom na sve ovo, smatram da se vitgenštajnovski kontekstualista od ovog Vilijamsovog prigovora može odbraniti na način koji ne dovodi u pitanje naše preteorijsko shvatanje znanja.

Vitgenštajnovski kontekstualista ne mora se samo fokusirati na odbranu. On može preći i u ofanzivu. Uzmimo pretpostavku da znanje predstavlja *kognitivni uspeh*. Tu pretpostavku prihvataju i Vilijams i vitgenštajnovski kontekstualista.³⁸ Kako to

38 Cf. Hamilton, 2014, str. 39-42, Williams, 2001b, str. 11, 41.

Vilijams kaže, „znanje” je počasna titula koju dodeljujemo našim paradigmatičkim kognitivnim uspesima.³⁹ Ali, na koji način naš odnos prema metodološkim nužnostima i ostalim verovanjima okvira u kontekstima koje oni konstituišu predstavlja kognitivni uspeh? Da bi se nešto računalo kao postizanje uspeha, mora biti moguće da se uspeh ne postigne, tj. da se pogreši.⁴⁰ U slučaju datih verovanja, pak, to ne izgleda moguće. U odgovarajućim kontekstima, nemoguće je da *pogrešimo* u pogledu tih verovanja, ne postoji ništa što bi se računalo kao da smo načinili *grešku* u pogledu njihove istinitosti. To nikako ne znači da ta verovanja u datim kontekstima ne mogu biti lažna. O razlici između mogućnosti pravljenja greške u pogledu verovanja okvira i mogućnosti njihove neistinitosti već je bilo reči kada se razmatrala ideja metodoloških nužnosti. Ako u normalnim okolnostima posumnjamo u ova verovanja, onda ne razumemo prirodu istraživanja u koje se naizgled upuštamo ili pak značenje izraza koje koristimo. Odnosno, ne pravimo grešku unutar istraživanja, već se zapravo uopšte i ne upuštamo u dato istraživanje. Ovo je nešto što prihvata ne samo vitgenštajnovski kontekstualista, već što prihvata i sam Vilijams.⁴¹

S obzirom na ovo, vitgenštajnovski kontekstualista može optužiti Vilijamsa za inkonzistentnost. Vilijams ne može istovremeno smatrati da naš odnos prema verovanjima okvira predstavlja kognitivni uspeh i smatrati da ta verovanja imaju posebnu normativnu ulogu (kao metodološki i semantički faktori koji određuju kontekst). Iz ove druge pretpostavke sledi da mi ta verovanja u datim kontekstima zapravo ne znamo, tj. da nemamo epistemički odnos prema njima, što je suprotno prvoj pretpostavci.

Vitgenštajnovski kontekstualista bi mogao uputiti Vilijamsu još jedan prigovor. Ako verovanja okvira stvarno predstavljaju znanje, na koji način ih mi znamo? Ovde ću se zbog prostora ograničiti na razmatranje Vilijamsovog shvatanja znanja metodoloških nužnosti. On ima nešto drukčije shvatanje znanja murovskih truizama poput „Ovo je ruka”. Vilijams smatra kako (bar neke) metodološke nužnosti znamo pomoću principa deduktivne zatvorenosti znanja.

Prema Vilijamsu, iz znanja o nekom uobičajenom iskazu unutar određenog konteksta i znanja o tome da taj iskaz povlači odgovarajuću metodološku nužnost, izvodimo znanje o toj metodološkoj nužnosti. Ostavimo po strani to što vitgenštajnovski kontekstualista negira da prema relevantnom kondicionalnom iskazu imamo epistemički odnos. Vilijams eksplicitno prihvata, kako on kaže, *duboku* (eksternalističku) intuiciju prema kojoj ne možemo pomoću znanja nekog iskaza doći do znanja o ispunjenosti uslova nužnih za znanje tog iskaza. Kako bi se odbranio od prigovora da ovakav način objašnjenja znanja o metodološkim nužnostima ide protiv ove intuicije,

39 Williams, 2001b, str. 11, 41.

40 Cf. Hamilton, 2014, str. 39-42.

41 Williams, 2001, str. 159-60.

Vilijams naglašava razliku između istinitosti metodološke nužnosti i ispunjenosti uslova adekvatne zasnovanosti. Iz toga što se Kosovska bitka odigrala 1389. godine sledi da je svet stariji od pet minuta, ali ne sledi da je to verovanje stečeno pomoću pouzdanog metoda. Niti iz istinitosti te metodološke nužnosti sledi da je dato verovanje adekvatno zasnovano. Stoga pomoću znanja početnog iskaza i znanja o tome da on povlači datu metodološku nužnost možemo znati tu metodološku nužnost, ali na isti način ne možemo znati da je ispunjen uslov adekvatne zasnovanosti. Na taj način Vilijams smatra da je očuvao prvobitnu intuiciju i adekvatno objasnio naše znanje metodoloških nužnosti.⁴²

Međutim, postavlja se pitanje da li je stvarno u tome uspeo. Kao što Tomas Grundman (Thomas Grundmann) ispravno primećuje, Vilijams prihvata istinitost odgovarajuće metodološke nužnosti kao nužan uslov za znanje, tj. za opravdanje određenog verovanja.⁴³ S obzirom na ovo, i istinitost odgovarajućih metodoloških nužnosti i adekvatna zasnovanost datog verovanja predstavljaju nužne uslove za njegovu opravdanost, tj. za znanje. Zašto onda to da se znanje o adekvatnoj zasnovanosti određenog iskaza može izvesti iz znanja tog iskaza ide protiv početne intuicije, dok mogućnost izvođenja znanja o odgovarajućoj metodološkoj nužnosti iz znanja datog iskaza ne ide? U oba slučaja imamo izvođenje znanja o ispunjenosti nužnog uslova za znanje određenog iskaza iz samog znanja tog iskaza, a prema intuiciji koju Vilijams prihvata tako nešto je nemoguće. Ne vidi se koja je to relevantna razlika između ta dva slučaja koja će jedan slučaj učiniti saglasnim sa datom intuicijom, a drugi ne. To što adekvatna zasnovanost povlači za sobom istinitost odgovarajuće metodološke nužnosti, dok obrnuto ne važi, nema nikakvog značaja. Oba uslova su nužni uslovi za znanje, i ako jedan od njih ne možemo znati na ovakav način, ne možemo ni drugi.

Premda utvrđivanje toga koja teorija je bolja svakako zahteva podrobnije razmatranje, mislim da ovde možemo bezbedno zaključiti kako superiornost Vilijamsove kontekstualističke teorije nad vitgenštajnovskom nije nešto što se može lako (ako i uopšte) dokazati.

Filip Čukljević

42 Cf. Williams, 1991, str. 346-50.

43 Grundmann, 2004, str. 146-7.

Literatura

- Čukljević, F. 2014a. Vilijamsov inferencijalni kontekstualizam i problem filozofskog skepticizma. Završni master rad, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Čukljević, F. 2014b. Vilijamsovo kontekstualističko rešenje skeptičkog paradoksa. *Theoria* 57 (3).
- Greco, J. i Sosa, E. ur. 1999. *Epistemology*. Oxford: Blackwell.
- Grundmann, T. 2004. Inferential Contextualism, Epistemological Realism and Scepticism: Comments on Williams. *Erkenntnis* 61.
- Hamilton, A. 2014. *Wittgenstein and On Certainty*. London: Routledge.
- Moore, G. E. 1939. Proof of an External World. U: G. E. Moore.
1959. *Philosophical Papers*. London: George Unwin.
- Ribeiro, B. 2002. Cartesian Skepticism and the Epistemic Priority Thesis. *The Southern Journal of Philosophy* 40.
- Vitgenštajn, L. 1989. *O izvesnosti*. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo.
- Williams, M. 1991. *Unnatural Doubts: Epistemological Realism and the Basis of Scepticism*. Oxford: Blackwell.
- 1999a. *Groundless Belief: An Essay on the Possibility of Epistemology*. Princeton: Princeton University Press.
- 1999b. Skepticism. U: J. Greco i E. Sosa, ur.
- 2001a. Contextualism, Externalism and Epistemic Standards. *Philosophical Studies* 103.
- 2001b. *Problems of Knowledge: A Critical Introduction to Epistemology*. Oxford: Oxford University Press.
- 2004a. Knowledge, Reflection and Sceptical Hypotheses. *Erkenntnis* 61.
- 2004b. Scepticism and the Context of Philosophy. *Philosophical Issues* 14, *Epistemology*.

Filip Čukljević

Contextualism and Externalism in Michael Williams' Epistemological Theory (Summary)

In this paper I shall deal with the relation between the contextualist and externalist elements in the epistemological theory of Michael Williams. I shall claim that Williams did not clearly explicate the true nature of that relation. Firstly, I shall briefly present Williams' contextualist theory. Then I shall expose Brian Ribeiro's objection to Williams according to which externalism, and not contextualism, plays a key role in his theory. I shall argue against this objection. On the other hand, contrary to Williams, I shall claim that externalism is not a necessary consequence of contextualism. Williams' theory is just an externalist version of the basic contextualist standpoint. Another, Wittgensteinian version is also possible. Finally, I shall show that Williams' theory is not obviously better than Wittgensteinian one.

KEYWORDS: contextualism, externalism, knowledge, justification, epistemological realism